

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МЕМЛЕКЕТТІК САТЫП АЛУЛАРДЫ КАМЕРАЛДЫҚ БАҚЫЛАУДЫ ЦИФРЛАНДЫРУ КОНТЕКСТІНДЕ ЖЕТІЛДІРУ

А.К. Жахметова^{*1} , А.Е. Шахарова² , В. Вовк³

^{1,2}Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

³ Станислав Сташиц атындағы қолданбалы ғылымдар академиясы, Пила,
Польша Республикасы

E-mail: ¹ainura.zhahmetova@yandex.kz, ²shaharovaaliya@yandex.kz. ³vvovk@ans.pila.pl

Аңдатпа. Мақсаты – Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік ресурстарды ашық және тиімді басқаруды қамтамасыз ету аясында мемлекеттік сатып алуларды камералдық бақылаудың цифрландыру контексіндегі дамуын кешенді бағалау, сонымен қатар сатып алу процесінің тиімділігіне әсер ететін негізгі факторларды анықтау.

Әдістері – диалектикалық және жүйелік тәсілдер, абстрактілі-логикалық, салыстырмалы және құрылымдық-функционалдық талдау; нормативтік-құқықтық актілерді, мемлекеттік электрондық базаларды және мемлекеттік сатып алу есептерін талдау; цифрлық мониторинг және тәуекелдерді сәйкестендіру әдістері арқылы камералдық бақылаудың тиімділігін бағалау.

Нәтижелері – мемлекеттік сатып алулардың дайындық, өткізу және орындау кезеңдерінде камералдық бақылау үшін цифрлық құралдардың оң нәтижелері мен шектеулері анықталды; тендерлік рәсімдерді сақтау, деректердің ашықтығы және келісімшарттарды электрондық платформалар арқылы жедел бақылау мәселелері қарастырылды; сатып алу тиімділігін арттыру мақсаттары мен бюджет қаражатын нақты қайта бөлу арасындағы сәйкессіздіктер анықталды; цифрлық мониторинг пен тәуекелдерді сәйкестендірудің құрылымдық моделі әзірленді, ол мемлекеттік сатып алу платформаларымен интеграцияланған.

Қорытындылары – цифрлық құралдар мемлекеттік сатып алулардың ашықтығы мен тиімділігін арттыруда маңызды әлеуетке ие, барлық кезеңдерде ведомствоаралық үйлестіруді, институционалдық тәртіпті және аналитикалық қолдауды күшейту қажеттілігі айқындалды.

Түйін сөздер: камералдық бақылау, мемлекеттік сатып алулар, мемлекеттік сатып алуларды цифрландыру, мемлекеттік сатып алулардың тиімділігі мен ашықтығы, мемлекеттік сатып алулардың негізгі тәуекелдері, мемлекеттік сатып алуларды камералдық бақылаудың тиімділігі, цифрландырудың әсерін бағалау.

Received 23.01.2026. Revised 02.03.2026. Accepted 20.05.2026. Available online 30.06.2026

*хат-хабар авторы

Кіріспе

Мемлекеттік сатып алу саласындағы цифрландырудың дамуы камералдық бақылауды автоматтандыру, ашықтықты арттыру және бюджет қаражатын пайдаланумен байланысты қаржылық тәуекелдерді азайту үшін бірегей мүмкіндіктер туғызады. Қазақстан Республикасында мемлекеттік сатып алу процесі толығымен электронды форматқа ауыстырылды және мемлекеттік сатып алу жөніндегі бірыңғай веб-порталы арқылы жүзеге асырылады, нәтижесінде сатып алу рәсімдерін, келісім-шарттарды тіркеуді, электрондық құжат алмасуды және цифрлық кеңістіктегі міндеттемелердің орындалуын бақылауды жеңілдетеді.

Толық цифрландыру жоспарлау, тендерлерді өткізу, келісім-шарттар жасасу және міндеттемелерді орындау процестерін мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерімен, соның ішінде жеткізушілердің талаптарға сәйкестігін тексерумен, тәуекелдерді бағалаумен және келісім-шарттардың орындалуын бақылаумен біріктіруге мүмкіндік береді. Бұл процедуралардың ашықтық деңгейін айтарлықтай арттырады және шешім қабылдауда адам факторының әсерін азайтады. (ALATAU Information Agency LLP, 2025)

Мұндай жағдайларда камералдық бақылау сатып алу қызметінің әртүрлі кезеңдеріндегі сәйкессіздіктерді, бұзушылықтарды және ықтимал теріс қылықтарды анықтауға бағытталған сатып алу деректерін үздіксіз талдаудың маңызды құралы болып табылады және сатып алулар платформасында жинақталған деректердің электрондық массивтерін қамтиды және аудит органдарына жергілікті тексерулерді қажет етпей-ақ бюджет қаражатын пайдаланудың тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.

Мақала нормативтік құқықтық актілерді жүйелі зерттеуді қоса алғанда, цифрландыру жағдайында мемлекеттік сатып алуларды камералдық бақылаудың ағымдағы жағдайын кешенді талдауға бағытталған цифрлық мониторинг процестерін интеграциялауға, тәуекелдерді бағалауға, сондай-ақ сатып алу қызметінің тиімділігі бойынша қойылған мақсаттарға қол жеткізуге кедергі келтіретін институционалдық шектеулерді анықтауға баса назар аударылады.

Зерттеу негізі ретінде деректер ретінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік сатып алу порталының электрондық веб-порталы пайдаланылады, нормативтік құқықтық актілерге ресми өзгерістер мемлекеттік сатып алулар саласындағы құқықтық актілерді, сондай-ақ мемлекеттік сатып алулардың цифрлық платформасының дамуын және оны енгізу нәтижелерін көрсететін есептер мен аналитикалық материалдарды қамтиды. (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025)

Әдебиетке шолу

Мемлекеттік сатып алуларды цифрландыру әлемдік және отандық ғылыми салаларда қарастырылуда. Аналитикалық әдебиеттер бюджет шығыстарының тиімділігін арттырудың, рәсімдердің ашықтығын нығайтудың және заңнаманың сақталуын бақылауды күшейтудің іргелі факторы ретінде. Халықаралық зерттеулерде цифрландыру негізгі деректерге қолжетімділікті ашатынын, бұл аналитиканы жақсартатынын және сыбайлас жемқорлық тәжірибесінің тәуекелдерін азайтатынын атап көрсетеді. Атап айтқанда, зерттеулер электрондық платформаларды енгізу көрсетеді ақпараттық ағындарды оңтайландыруға, ашықтықты арттыруға және мемлекеттік сатып алуларды жүзеге асыру шығындарын азайтуға, сондай-ақ жеткізушілердің кең ауқымы үшін рәсімдерге қатысуға қолжетімділікті кеңейтуге ықпал етеді (Ten, 2024).

Қазақстан контекстінде мемлекеттік сатып алуды цифрландыру мемлекеттік саясат ретінде ілгерілеуде. Мемлекеттік сатып алудың электрондық порталы тапсырыстарды жоспарлаудан бастап келісімшарттарды орындауға және жеткізілім ақысын төлеуге дейінгі сатып алу қызметінің толық циклін қамтамасыз ететін бірыңғай цифрлық платформа ретінде жұмыс істейді. Мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерімен интеграцияланудың арқасында портал жеткізушілерді біліктілік критерийлері, салық міндеттемелері және ықтимал тәуекелдер бойынша тексеруді автоматтандыруға мүмкіндік береді, бұл рәсімдердің ашықтығын едәуір арттырады және шешім қабылдауда адами фактордың әсерін азайтады (ALATAU Information Agency LLP, 2025).

Мұндай электронды интеграция дамудың бастапқы нүктесі болып табылады камералдық бақылау - мемлекеттік сатып алуды бақылау жүйесінің негізгі элементтерінің бірі. Камералдық бақылау ақпараттық жүйелердің деректері мен сатып алу әрекеттері туралы ақпаратты талдау және салыстыру негізінде оқиға орнына бармай-ақ қашықтықтан жүргізілетін бақылау нысаны ретінде анықталады. Бұл тәсіл

келісім-шарттарды жоспарлау, орындау және орындау кезеңдерінде бұзушылықтарды жағымсыз салдарлар туындағаннан кейін емес, бастапқы кезеңде анықтауға мүмкіндік береді («ХҚЭДО-Қазақстан», 2025).

Қазақстан Республикасының заңдық дереккөздерінде камералдық бақылауды жүргізудің нақты ережелері, оның ішінде оның мерзімдері мен рәсімдеріне қойылатын талаптар көрсетілген. Мысалы, конкурс тәсілімен мемлекеттік сатып алуды камералдық бақылау конкурс жарияланған сәттен бастап ескертулерді қабылдау мерзімі аяқталғанға дейін, сондай-ақ хаттамаларды орналастырғаннан кейін белгілі бір мерзімдерде жүзеге асырылатыны нормативтік түрде бекітілген, бұл қажеттілікті көрсетеді. Желіде сатып алу қызметінің барлық кезеңдерін мониторингілеу (Zakon.kz, 2025).

Қазақстанда камералдық бақылауды қолдану тәжірибесін талдау оның құқық бұзушылықтардың алдын алу және сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің алдын алу құралы ретіндегі маңыздылығын көрсетеді. Биліктің жарияланымдарында жүргізілген тексерулер туралы мәліметтер келтірілген: 2025 жылдың тоғыз айында камералдық бақылау мемлекеттік сатып алу учаскелерінің едәуір бөлігін қамтыды, олар бойынша рәсімдерді өткізу тәртібін бұзушылықтар анықталды, бұл бақылаудың нақты рөлін көрсетеді. заңның сақталуын қамтамасыз ету (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті, 2025).

Бұдан басқа, ресми есептер сатып алу тәсілдерін заңсыз қолданудан бастап міндетті техникалық ерекшеліктердің болмауына дейін анықталған бұзушылықтардың әртүрлілігін көрсетеді. Бұл деректер камералдық бақылау бұзушылықтарды анықтау құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік сатып алуларға тапсырыс берушілер арасында заңнаманы сақтаудың алдын алу және мәдениетін арттыру тетігі ретінде де қызмет ететінін растайды (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті, 2025).

Зерттеулер сонымен қатар камералдық бақылауды қолданудағы бар проблемалар мен шектеулерді көрсетеді. Мысалы, мемлекеттік тәжірибеге шолу бақылауды жүзеге асыру үшін жеткілікті ресурстарды бөлу қажеттілігін атап өтеді, өйткені камералдық бақылау деректердің үлкен көлемін талдау үшін жеткілікті мамандары жоқ аудиторлардың аумақтық бөлімшелеріне жүктемені арттыруы мүмкін. Бұл цифрлық тексерудің толық тиімділігіне кедергі келтіретін институционалдық шектеулерді көрсетеді (OECD, 2019).

Ғылыми тұрғыдан алғанда, камералдық бақылау бюджет қаражатының жұмсалуды талдаумен және сыбайлас жемқорлықтың алдын алу міндетімен тығыз байланысты мемлекеттік аудиттің құрамдас бөлігі ретінде анықталады. Отандық авторлардың зерттеулері камералдық бақылаудың тиімділігі мен оның тиімділігін бағалау сатып алу қызметін зерттеудің маңызды бағыты болып табылатындығын атап көрсетеді, өйткені бақылау процедуралары бюджеттік шығыстардың сапасына және заңдылықтың сақталуына тікелей әсер етеді (Алтайбаева и др., 2025).

Сонымен қатар, мемлекеттік сатып алуларды цифрландырудың жаһандық зерттеулерінде процедураларды автоматтандыру сонымен қатар бақылаудың аналитикалық үлгілерін, үлкен деректерді пайдалануды және жасанды интеллектті біріктіру мүмкіндіктерін қамтамасыз ететіні анық, бұл тәуекелдерді бақылау мен бағалаудың сапасын айтарлықтай жақсарты алады. Мысалы, ұлттық бағдарламалар мониторингінің цифрлық үлгілерін талдау бақылаудың дәстүрлі тәсілдері көбінесе бөлшектенетінін және процестерді динамикалық түрде бақылай алмайтынын көрсетеді, ал цифрлық шешімдер мұны нақты уақыт режимінде жасауға мүмкіндік береді (Uandykova et al., 2025).

Цифрландыру тәжірибесін салыстырмалы талдау әртүрлі елдерде мемлекеттік сатып алудың цифрлық платформалары деректердің қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін ғана емес, сонымен қатар белсенді мониторинг, тиімділікті бағалау, ауытқуларды анықтау және тәуекелдердің алдын алу үшін де қолданылатынын көрсетеді, бұл бақылау институттарын нығайтуға бағытталған зерттеулер үшін өте маңызды (Теп, 2024).

Жалпы, әдебиеттер Қазақстандағы мемлекеттік сатып алуларды цифрландыру процедуралардың заңдылығын, тиімділігі мен ашықтығын қамтамасыз етуде камералдық бақылаудың рөлін күшейту үшін объективті алғышарттар туғызатынын, сонымен бірге максималды нәтижеге жету үшін жойылуы тиіс институционалдық және ұйымдастырушылық кедергілердің бар екендігін көрсетеді.

Зерттеу әдістері

Цифрландыру жағдайында мемлекеттік сатып алуды камералдық бақылау практикасын зерттеу шеңберінде жалпы ғылыми және арнайы әдістер кешені қолданылды. Атап айтқанда, камералдық бақылауды мемлекеттік қаржылық бақылаудың бірыңғай жүйесінің элементі ретінде қарастыруға және оның компоненттері арасындағы байланысты анықтауға мүмкіндік беретін жүйелік талдау әдісі қолданылды.

Салыстырмалы талдау әдісі әртүрлі елдерде мемлекеттік сатып алу және камералдық бақылау тәжірибесін салыстыру кезінде, сондай-ақ цифрлық құралдарды енгізгенге дейінгі және кейінгі көрсеткіштердің өзгеруін талдау кезінде қолданылды.

Нормативтік-құқықтық базаны зерделеу үшін формальды-құқықтық әдіс қолданылды, оның шеңберінде мемлекеттік сатып алу және камералдық бақылау саласын реттейтін қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерге талдау жүргізілді.

Ғылыми әдебиеттер мен аналитикалық есептердің контент-талдауы камералдық бақылаудың тиімділігін бағалаудың қолданыстағы тәсілдерін жинақтауға және оны цифрландыру жағдайында жетілдірудің негізгі бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Цифрландырудың сатып алу қызметінің ашықтығы мен тиімділігіне әсерін бағалау үшін статистикалық талдау әдістері, соның ішінде көрсеткіштер динамикасын талдау (рәсімдер саны, бәсекелестік деңгейі, бюджет қаражатын үнемдеу және т.б.) қолданылды.

Нәтижелер және талқылау

Камералдық бақылау (ағылш. desk audit, ex-ante audit, documentary audit, compliance check) – бұл келісімшарт жасалғанға дейін немесе оның барысында сатып алу процедураларын құжаттамалық тексеру. Шетелдік авторлар алдын ала дегеннің не екенін атап көрсетеді (ex-ante) тыңдалым заңға және регламентке сәйкессіздіктерді алдын ала анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен, Маали (2024) мамандандырылған органдардың немесе жоғарғы аудиторлық органдардың жүргізетінін атап өтеді ex-ante талдау үшін белгілі бір қаржылық шектерден асатын немесе басым жобаларға жататын келісімшарттарды таңдау арқылы мемлекеттік келісімшарттарды тексеру. (Maali, 2024) Осы тәсіл барлық транзакцияларды сканерлеуді қажет етпей-ақ ең үлкен және ең қауіпті сатып алуларға бақылау фокусын тарылтады. Бұл ретте аудиторларды тәуелсіздікті сақтауға шақырады – олар өздерінің беделіне және аудиттің тиімділігіне нұқсан келтірмеу үшін келісім-шарт жасасу туралы шешімдерге іс жүзінде қатыспауы керек.

Заманауи зерттеулер сатып алу аудитінің ашықтығы мен тиімділігін арттыру үшін цифрлық технологиялардың маңыздылығын көрсетеді. Тендерлердің электрондық платформаларын (е) жылдам енгізу атап өтіледі (procurement) және аналитикалық құралдардың. Мысалы, ЭЫДҰ Оңтүстік Кореяның 2002 жылдан бері e-procurement KONEPS ұлттық жүйесін пайдаланып келе жатқанын көрсетеді, ал 2014 жылға қарай ЭЫДҰ-ның барлық елдері міндетті электрондық сатып алу порталдарын енгізді. Осының арқасында бақылау мен талдауды жеңілдететін келісімшарттардың ауқымды орталықтандырылған базалары құрылады. Сол сияқты ЭЫДҰ қажеттілікті бөледі «data-driven» тәсіл – тәуекелдерді анықтау үшін тендерлік деректерді автоматтандырылған талдау. (OECD, 2016)

– электрондық жүйелер: ЭЫДҰ-да міндетті түрде қолдану баса айтылған e-procurement платформалар тендерлік құжаттаманы талдауды жеңілдетеді және қағаз жүзіндегі құжат айналымын барынша азайтады. (OECD, 2024) Мұндай жүйелер бастапқыда ашықтықты арттырады және құрылымдық түрде сатып алу деректерін жинайды.

– аналитика және ЖИ: Бразилияда Федералды есеп соты (TCU) сатып алуларды автоматты түрде тексеру үшін жетілдірілген аналитика мен жасанды интеллектті қолданады. Платформа LabContas тендерлердің тарихи деректерін біріктіреді және AI-боттардың (ALICE, MONICA, SOFIA) көмегімен күн сайын өтінімдер мен есептерді сканерлейді, ауытқуларды, заңсыз сөз байласуларды және қайталанатын сатып алуларды анықтайды. Осыған ұқсас тәсіл – тәуекелдерді іздеу үшін үлкен деректерді талдау – Фландрияда (Бельгия) жүзеге асырылды.: онда жеткіліксіз жоғары немесе төмен ұсыныстарды есептеуге мүмкіндік беретін тарихи бағалар мен баға ережелерінің негізі бар MEDIAAN қызметі құрылды.

– роботтандыру (RPA): Финляндияда мемлекеттік қызмет көрсету орталығы Palkeet роботтарды біріктірді-автоматтандырушылардың сатып алу процестеріне. RPA боттары жеткізушілердің тізілімін

жүргізеді және деректерді автоматты түрде толтыру және тексеру арқылы кіріс шоттарын тексереді, бұл камералық тексерулерді жылдамдатады және қателерді азайтады. (OECD, 2025a)

– блокчейн: Португалияда блокчейн платформасы әзірленді Mercurion бүкіл сатып алу циклін орталық өзгермейтін тізілімде тіркейтін сатып алулар үшін. Бұл деректердің толық «нақты уақыттағы» аудитін қамтамасыз етеді және құжаттарды рұқсатсыз өзгерту қаупін азайтады. (OECD, 2025b)

– заттар интернеті (IoT): Швецияда тауарлық-материалдық қорларды басқару IoT-технологиялары қолданылады. Қоймалардағы сенсорлар аудиторлар мен сатып алуға жауаптыларға нақты уақыт режимінде тауарлардың нақты қалдықтарын көруге мүмкіндік береді, бұл тапсырыстар мен жеткізілімдердің сәйкестігін тексеруді жеңілдетеді. (OECD, 2025a)

Камералдық бақылауды әртүрлі институттар жүзеге асырады. Көбінесе бастапқы (ex-ante) бақылауды тапсырыс берушілердегі немесе мамандандырылған мекемелердегі ішкі аудиторлар жүзеге асырады, ал аудиттің жоғарғы органдары (Есеп палаталары, Аудиторлық қызметтер) алдын-ала және кейінгі тексерулерді жүргізеді. Мысалы, Португалияның есеп палатасы (Tribunal de Contas) жыл сайын 3000-ға жуық келісімшарттарды оларды дайындау кезеңінде талдайды. Стратегиялық жоспарларда TdC цифрландыруға баса назар аударылды: ЭЫДҰ португалдық аудиторлардың «көшетінін» атап өтті.data-driven» тәуекелдерді талдау, бұзушылықтарды автоматтандырылған анықтау үшін машиналық оқытуды енгізу. (OECD, 2025b) Сол сияқты, басқа аудиторлық органдар халықаралық ұйымдардың қолдауымен үлкен деректер мен болжамды аналитикаға негізделген әдістемелерді әзірлейді.

Сонымен қатар, халықаралық тәжірибе тәжірибелердің әртүрлілігін көрсетеді:

– Латын Америкасы (Бразилия): Бразилияның Федералды есеп соты (TCU) жоғарыда сипатталған сатып алу аудитіне технологияларды қолдану бойынша әлемдік көшбасшылардың біріне айналды. (OECD, 2025b) TCU сыбайлас жемқорлықпен белсенді күресу үшін 2014 жылдан бері сауда-саттық деректерін пайдаланып келеді.

– Еуропалық Одақ: ЕО елдерінде (Бельгия, Финляндия, Португалия, Швеция және т.б.) ұқсас қадағалау технологиялары енгізілуде. Еуропалық Одақта сондай-ақ «бақылаудың бірінші деңгейлері» деп аталатын тәжірибе бар, онда сатып алулардан пайда алушы органдар ережелердің сақталуына құжаттамалық тексерулер жүргізеді (әсіресе ЕҚДБ/Қор қаражатына сатып алулар үшін) және жоғары аудиттер жалпы процедураны қазірдің өзінде тексеріп жатырмыз. ISSAI 4000 стандарттары мен Еуропалық есеп сотының (ECA) ұсынымдары ЕО реттеу саласындағы сатып алулардың сәйкестік аудитін жүргізудің жалпы принциптерін анықтайды.

– Азия: Оңтүстік Корея 2002 жылдан бастап электронды сатып алуларды байланысты мемлекеттік жүйелермен біріктіретін KONEPS ұлттық алаңын қолдана бастады. (OECD, 2016) Осыған ұқсас платформалар Азия мен Океания елдерінде де бар (мысалы, жүйе GeBIZ Сингапурда немесе Қытайдағы CPP), бұл орталықтандырылған мониторинг пен талдау мүмкіндіктерін әлеуетті түрде кеңейтеді. ЭЫДҰ мұндай жүйелер цифрлық аудитті одан әрі жалғастыру үшін негіз болатынын атап өтеді.

Шетелдік әдебиеттерді талдау назар аудару керек бірнеше негізгі «олқылықтарды» анықтайды:

– эмпирикалық дәлелдердің жоқтығы: Шнайдер және басқалар (2025) көрсеткендей, сатып алулардағы бұзушылықтарды анықтаудың көптеген әдістемелері нақты деректерде сынақтан өтпеген және жалпыға қолжетімді сатып алу деректерінің жинақтары жоқтығы орын алды. (Matheus et al., 2025) Бұл алгоритмдердің тиімділігін тексеруді және шешімдерді масштабтауды қиындатады.

– деректермен алмасудағы институционалдық кедергілер: ЭЫДҰ негізгі шектеу технологияның жетіспеушілігі емес, ұйымдастырушылық және құқықтық кедергілер екенін айтады. Португалиядағы сұхбаттар аудиторлардың деректерге қол жеткізу проблемалары формальды ережелерден гөрі өзара әрекеттесудің «ведомствоаралық динамикасынан» туындағанын көрсетті. (OECD, 2025a) Ақпараттық ресурстармен алмасуды және біріктіруді жеңілдету үшін құқықтық және әкімшілік инфрақұрылымды өзгерту қажет.

– АТ жүйелерін біріктіру: Көптеген авторлар әртүрлі ақпараттық жүйелердің (е) көлденең интеграциясының күрделілігін көрсетеді-procurement, ERP, аудит ДҚ және т.б.) мемлекет ішінде. ЭЫДҰ цифрлық платформалар арасындағы байланыстың жоқтығы «ақылды» қадағалауға толық көшуге кедергі келтіретінін атап көрсетеді. (OECD, 2025a) «Бірыңғай терезе» бірыңғай стандарттары мен қағидаттарын дамыту бақылаудың жеделдігін арттыруға және тексерулердің қайталануын азайтуға мүмкіндік береді.

Жалпы, шетелдік зерттеулер көрсеткендей, камералық бақылау барған сайын интеграцияланған технологиялар мен тәуекелге бағдарланған әдістерге сүйенеді, алайда оларды тиімді қолдану үшін қосымша эмпирикалық зерттеулер, сатып алу мәліметтеріне ашық қол жетімділікті кеңейту және институционалдық базаны жетілдіру қажет.

Камералдық бақылау көшпелі тексерулер жүргізбей бұзушылықтарды анықтауға бағытталған мемлекеттік және салықтық бақылаудың негізгі нысандарының бірі болып табылады. Оның Қазақстан Республикасындағы құқықтық реттелуі кезең-кезеңімен қалыптасты және салық жүйесін, мемлекеттік аудитті және бақылау процестерін цифрландыруды дамытумен тығыз байланысты. Сондықтан, заңнама-ның хронологиялық талдауы мемлекеттің камералдық бақылауға көзқарастарының эволюциясын, оның мақсаттарының, тетіктерінің және құқықтық салдарларының өзгерістерін қадағалауға мүмкіндік береді.

Кесте 1 – Қазақстан Республикасындағы камералдық бақылауды құқықтық реттеудің даму хронологиясы

Кезең (жыл)	Нормативтік құқықтық акт	Өзгерістердің мазмұны	Өзгерістердің мақсаты / практикалық маңызы
1	2	3	4
1995	Қазақстан Республикасының Салық кодексі	Камералдық бақылау дербес институт ретінде бөлінбеген; бақылау негізінен құжаттық және көшпелі тексерулер нысанында жүзеге асырылады.	Салықтық әкімшілендірудің базалық жүйесін қалыптастыру; фискалдық және бақылау тәсілдерінің басымдығы.
2001	Қазақстан Республикасының Салық кодексі	Камералдық бақылау рәсімдерін егжей-тегжейлі реттемей, салық есептілігін көшпелі тексерусіз тексеру элементтері бекітілді.	Қашықтықтан бақылау нысандары мен аналитикалық әдістерді дамытудың алғышарттарын жасау.
2008	Қазақстан Республикасының Салық кодексі	Камералдық бақылау нормативтік тұрғыдан салықтық бақылаудың дербес нысаны ретінде бекітілген; камералдық хабарламалар тетігі енгізілді.	Жазалаушы үлгіден бұзушылықтардың профилактикасына көшу; салық төлеушілерге жүктемені азайту.
2011–2013	ҚР ҚМ МКК заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілері	Камералдық хабарламаларды жіберу тәртібі мен мерзімдері, сондай-ақ салық төлеушілердің әрекет ету нысандары нақтыланды.	Құқық қолдану практикасын біріздендіру және бақылау рәсімдерінің құқықтық сенімділігін арттыру.
2015	«Мемлекеттік аудит және қаржылық бақылау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы	Тәуекелге бағдарланған тәсіл енгізілді; бақылау іс-шараларының талдамалық және превентивтік бағыттылығы күшейтілді.	Мемлекеттік қаржылық бақылаудың тиімділігін арттыру және ресурстарды тәуекелі жоғары аймақтарға шоғырландыру.
2017	Қазақстан Республикасының Салық кодексі (жаңа редакция)	Камералдық бақылау үшін ақпарат көздерінің тізбесі кеңейтілді; деректердің ведомствоаралық интеграциясы күшейтілді.	Аналитиканың сапасын және ықтимал бұзушылықтарды анықтау дәлдігін арттыру.
2018–2020	Цифрландырудың мемлекеттік бағдарламалары	Камералдық бақылау процестерін автоматтандыру, ақпараттық жүйелер мен электрондық шот-фактураларды енгізу.	Адами факторды төмендету, бақылау процедураларын жеделдету, ашықтықты арттыру.

2021–2022	Қазақстан Республикасының Салық кодексіне енгізілетін өзгерістер мен толықтырулар	Салық төлеушілердің камералдық бақылау кезіндегі құқықтары мен міндеттері нақтыланды; өзара іс-қимылдың электрондық арналары кеңейтілді.	Мемлекет пен бизнес мүдделерінің тепе-теңдігін қамтамасыз ету, бақылау жүйесіне деген сенімді арттыру.
2023–2025	Жаңа Салық кодексіне тұжырымдамалық тәсілдер	Камералдық хабарламаларды тәуекел дәрежесі мен бұзушылықтардың сипаты бойынша саралау.	Бақылау жүктемесін оңтайландыру және елеулі қаржылық тәуекелдерге назар аудару.
2026 (жоспар)	Қазақстан Республикасының Жаңа Салық кодексі	Камералдық бақылау тетіктерін қайта қарау, хабарламаларды ақпараттық және міндетті деп бөлу.	Салықтық әкімшілендірудің ашықтығын, болжамдылығын және профилактикалық сипатын арттыру.

Ескертпе: авторлар құрастырған («ХҚЭДО-Қазақстан», 2025)

Қазақстан Республикасының камералдық бақылау туралы заңнамасының хронологиялық талдауы осы институттың қарқынды дамуын көрсетеді:

- құжаттық тексерудің фрагменттік элементтерінен;
- дербес, цифрландырылған және тәуекелге бағдарланған бақылау механизміне.

Заманауи камералық бақылау бұзушылықтарды анықтау құралы ғана емес, сонымен бірге алдын алу, заңнаманың ерікті сақталуын және мемлекеттік басқарудың тиімділігін арттыру құралы ретінде де әрекет етеді. Заңнаманың одан әрі дамуы мемлекеттің фискалдық мүдделері мен салық төлеушілердің құқықтарын қорғау арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етуге бағытталған.

Мемлекеттік сатып алуды камералдық бақылауды салыстырмалы талдау ескере отырып цифрлық технологияларды енгізу тиімділікті бағалауға мүмкіндік береді қашықтықтан мониторинг жүргізу, бұзушылықтарды анықтау және заңнамалық талаптарды сақтау. Цифрландыру сатып алуды тексеруді автоматтандыруды қамтамасыз етеді, бақылау процестерін жеделдетеді және адами фактордың әсерін азайтады. Мұндай салыстыру камералдық бақылаудың сапасы мен ашықтығындағы негізгі өзгерістерді анықтауға, сондай-ақ жүйені одан әрі жетілдіру бағыттарын анықтауға мүмкіндік береді.

Кесте 2 – Цифрландыруға дейінгі және цифрлық кезеңдердегі мемлекеттік сатып алуларды салыстырмалы талдау

Өлшемшарт	Цифрландыруға дейін (2011 жылға дейін)	Цифрландырудан кейін (2011 ж.кейін..)
1	2	3
Нормативтік база	Бөлшектік реттеу, жиі ерекшеліктер	«Мемлекеттік сатып алулар туралы» бірыңғай заң, үнемі жаңарып отырады
Процедуралардың форматы	Қағаз жүзінде, бетпе-бет қатысу	Веб-портал арқылы электрондық формат
Жабдықтаушылардың қолжетімділігі	Шектелген, аумақтық байланыстыру	Ашық қолжетімділік, бәсекелестікті кеңейту
Ашықтық	Ақпараттың төмен, шектеулі жариялылығы	Жоғары: жоспарларды, хабарландыруларды, хаттамаларды жариялау
Адами фактор	Жоғары	Айтарлықтай төмендеді
Бақылау	Көбінесе кейінгі	Камералдық және автоматтандырылған бақылау

Рәсімдердің мерзімдері	Ұзақ мерзімділер	Қысқартылған, регламенттелген
Сыбайлас жемқорлық тәуекелдері	Жоғары	Төмендетілген, бірақ толық жойылмаған

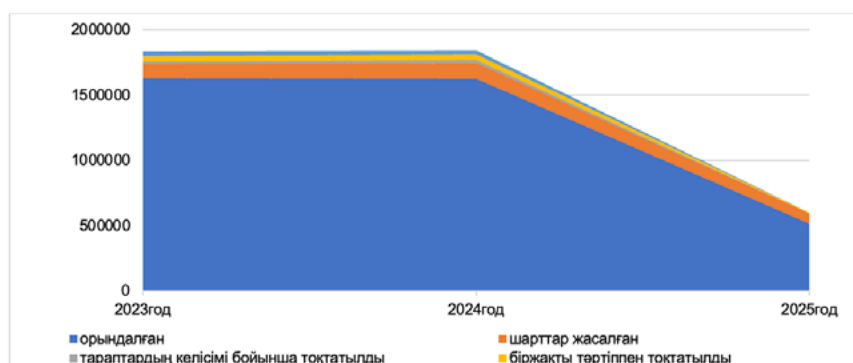
Ескертпе: авторлар құрастырған («ХҚЭДО-Қазақстан», 2025)

Салыстырмалы талдау Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік сатып алуларды цифрландыру сатып алу процестерінің ашықтығы мен басқарылуын арттырудың негізгі факторына айналғанын көрсетеді. Цифрландыруға дейінгі кезеңнен айырмашылығы, заманауи жүйе процедураларды автоматтандырумен, бәсекелестіктің кеңеюімен және камералдық және тәуекелге бағытталған бақылауды дамытумен сипатталады.

Цифрландырудың жетістіктерінің бірі-тендерлер және олардың нәтижелері туралы ақпаратқа ашық қолжетімділік қоғамдық бақылауды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Бұл сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің ықтималдығын азайтады және бизнес пен азаматтардың сенімін арттырады. Ашық рәсімдер қатысушылар арасында адал бәсекелестік ортаны қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, деректердің қол жетімділігі бюджет қаражатын пайдалану тиімділігін талдауды жеңілдетеді. Нәтижесінде ашықтық мемлекеттік сатып алудың сапасы мен нәтижелілігін арттырудың маңызды факторына айналды. Электрондық қаржы орталығының мәліметі бойынша, жүйені 570 мыңнан астам адам пайдаланады. пайдаланушылар, ал жыл сайын 1 миллионнан астам сатып алулар жарияланады (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025).

Заңнамалық негіз сатып алудың ашықтығы мен тиімділігін арттыруға бағытталған Adilet жүйесінде орналастырылған заңмен реттеледі. (Zakon.kz, 2025)

2023-2025 жылдардағы деректерді талдау мемлекеттік келісімшарттардың құрылымы мен көлеміндегі елеулі өзгерістерді көрсетеді (1 сурет). 2023 жылы жалпы көлемі 1,83 млн шартта 8,99 трлн теңгені құрады, бұл ретте негізгі үлесі саны бойынша да, сомасы бойынша да орындалған келісімшарттарға тиесілі болды. 2024 жылы 10,9 трлн теңгеге және 1,84 млн шартқа дейін өсімі сатып алу қызметі мен қаржыландыру ауқымының ұлғаюын көрсетеді. Сондай-ақ, тоқтатылған келісімшарттарды қоса алғанда, барлық санаттар бойынша сомалар өсті, сатып алу көлемнің өсуін де, орындаудағы белгілі бір мәселелерді де көрсетуі мүмкін.

Сурет 1 – Қазақстанның 2023-2025 жылдардағы мемлекеттік сатып алу шарттарының саны

Ескертпе: авторлар құрастырған («ХҚЭДО-Қазақстан», 2025)

2025 жылы шарттардың құрылым күрт өзгереді: шарттардың жалпы саны 599,7 мыңға дейін төмендейді, алайда жалпы көлемі жоғары болуда — 10 трлн теңгеден астам. Бұл келісімшарттардың ұлғаюы және үлкен мәмілелерге көшу туралы айтады. Ұзақ мерзімді міндеттемелерге баса назар аударуды білдіруі мүмкін (шамамен 9,8 трлн теңге) сома бойынша көшбасшылық позицияны алатын қолданыстағы келісімшарттардың үлесі айтарлықтай артып келеді.

2023-2024 жылдардағы бұзылған келісімшарттардың үлесі саны мен сомасы бойынша байқалады, бұл міндеттемелерді орындамау тәуекелдерінің сақталуын көрсетеді. Алайда, 2025 жылы олардың көлемі айтарлықтай төмендейді, бұл келісімшарттық тәртіптің жақсарғанын немесе аяқталмаған процедура-лардың уақытша әсерін көрсетуі мүмкін. Жалпы, келісімшарттар санының қысқаруы кезінде қаржылық көлемдердің өсу үрдісі мемлекеттік сатып алулар шоғырлануының артуын және олардың құрылымының өзгеруін көрсетеді.

Оң тенденцияларға қарамастан, мемлекеттік сатып алу жүйесінде бірқатар проблемалар бар:

- бір жеткізушіден сатып алудың жоғары үлесі;
- процедуралық бұзушылықтардың болуы;
- шағын бизнеске шектеулі қол жетімділік;

Мемлекеттік сатып алу жүйесін дамытудың негізгі бағыттары:

- 1) цифрландыруды жетілдіру;
- 2) талдамалық технологияларды енгізу (мысалы, Big Data);
- 3) ашықтықты арттыру;
- 4) отандық бизнесті қолдау.

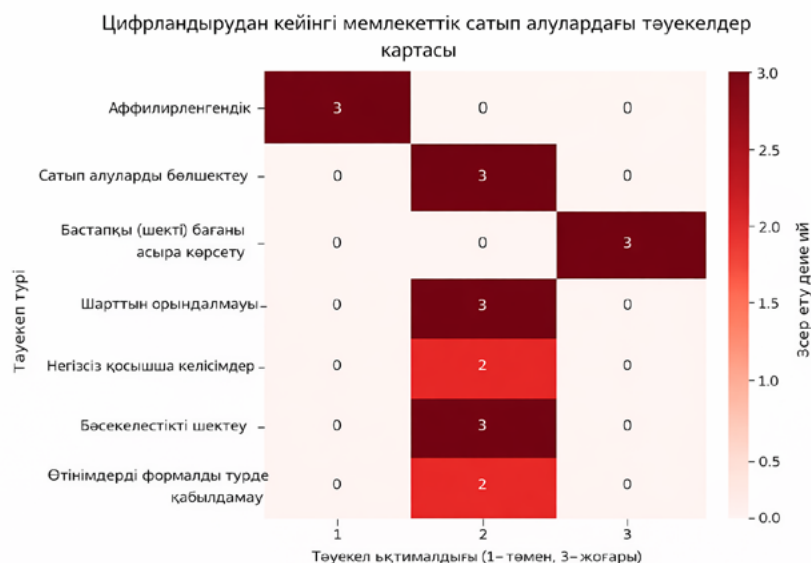
Талдау көрсеткендей, Қазақстанда мемлекеттік сатып алу жүйесі белсенді дамып келеді, бұл көлемнің өсуін және тиімділіктің артуын көрсетеді.

Мемлекеттік сатып алу жүйесінде бәсекелестік пен бақылауға байланысты проблемалар сақталады. Олардың шешімі бюджет қаражатын пайдаланудың ашықтығы мен тиімділігін арттыруға камералдық бақылау мүмкіндік береді.

Сонымен бірге цифрландыру тәуекелдерді өзгертеді, бірақ толығымен жоймайды. Критикалық және жоғары тәуекелдердің ең жоғары шоғырлануы автоматтандыру сапалы басқару шешімдерін алмастыра алмайтын келісім-шарттарды жоспарлау және орындау сатысында ауысты. Бұл мемлекеттік аудиттің тал-дамалық рөлін күшейтуді және бақылаудың алдын алу шараларын қолдануды қажет етеді.

Тұтастай алғанда, цифрландыру мемлекеттік сатып алулардың тиімділігін арттыру үшін институ-ционалдық алғышарттар жасады, алайда тәуекел бір мезгілде дамыған жағдайда ғана тұрақты нәтижеге қол жеткізуге болады-бағдарланған тәсіл, аналитикалық құралдар және тұтынушылардың жауапкершілігі.

Тәуекелдердің графикалық картасы (heat map) цифрландырудан кейінгі мемлекеттік сатып алу-лардың негізгі тәуекелдерінің әсер ету деңгейлерін 2 суретте көрсетеді.

Сурет 2 – Қазақстанның мемлекеттік сатып алудың негізгі тәуекелдерінің картасы

Ескертпе: (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті, 2025) деректер негізінде құрастырылды

Талдау нәтижесінде анықталды, неғұрлым маңызды тәуекелдер (қою қызыл жасушалар) мыналармен байланысты келісімшарттың бастапқы (ең жоғары) бағасын асыра бағалау арқылы, сатып алуларды бөлшектеумен, бәсекелестікті шектеумен, шарттың орындалмауымен. Бұл тәуекелдер мемлекеттік аудит және камералдық бақылау органдары тарапынан басым назар аударуды талап етеді. «Ресми өтінімдерді қабылдамау» және «негізсіз қосымша келісімдер» сияқты тәуекелдің орташа деңгейі әсер етудің орташа деңгейіне ие, бұл жүйелі мониторинг пен автоматтандырылған тексерулердің қажеттілігін көрсетеді. Жеткізушілердің аффилийирленуі түріндегі тәуекелдің төмен деңгейі төмен ықтималдық ретінде белгіленеді, бірақ бюджет қаражатына жоғары әсер еткенде, бұл оны ведомствоаралық талдау үшін маңызды етеді.

Практикалық маңыздылығы тәуекел шоғырлану аймақтарын көзбен анықтауға және сатып алудың аса маңызды бағыттарына назар аудара отырып, бақылау және аудиторлық ресурстарды тиімді бөлуге мүмкіндік береді.

Сонымен, цифрландыруға дейін және одан кейін баса назар аудара отырып, Қазақстан Республикасындағы 2020-2024 жылдардағы мемлекеттік сатып алулардың салыстырмалы статистикалық талдауы, сондай-ақ мемлекеттік электрондық сатып алу веб-порталының және сыртқы көздердің деректеріне (Tarnay & Barakhova, 2025) сәйкес сатып алу түрлері және камералдық бақылау элементтерін есепке алу бойынша қосымша көрсеткіштер. (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025)

Кесте 3 – Сатып алудың негізгі динамикалық көрсеткіштері

Көрсеткіш	2020-2021 (толық цифрландыруға дейін)	2022-2024 (цифрландырудан кейін)	Ескертпелер
1	2	3	4
Сатып алу тәртібі	Ішінара электрондық процедуралар	Толығымен электронды портал Мемлекеттік сатып алулар	Электрондық портал келісімшарттарды дайындау, жариялау, орындау және мониторингілеу рәсімдерін қоса алғанда енгізілді және кеңейтілді. (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025)
Бәсекелі сатып алулар (құны бойынша үлес)	~42 % (2021)	~74 % (2024)	Мемлекеттік сатып алулардағы бәсекелестік рәсімдер үлесінің айтарлықтай өсуі. (Tarnay & Barakhova, 2025)
Сатып алуға жеткізушілердің орташа саны	~8.0 (2021)	~10.0 (2024)	Жеткізушілердің қатысу көрсеткіші өсті, бұл бәсекелестіктің артқанын көрсетеді. (Tarnay & Barakhova, 2025)
Лотқа өтінімдердің орташа саны	~3.16 (2021)	~4.2 (2024)	Қосымша өтінімдер жеткізушілердің қолжетімділігін жақсартуды көрсетеді. (Tarnay & Barakhova, 2025)
Бір қатысушымен сатып алулардың үлесі	14 % (2021)	18 % (2024)	Үлестің құлдырауы ганалық сатып алулар жоспарлау мен бәсекелестіктің жақсарғанын көрсетеді. (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті, 2025)
Жасалған келісімшарттардың көлемі (жаһандық деңгейде)	Жылдар бойынша деректер біріктірілмеген	Порталдың есеп беру модулі арқылы қол жетімді	Деректерді ВІ сайтынан алуға болады портал есептері, олар аналитикалық есептер түрінде қолжетімді. (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025)

Ескертпе: авторлар құрастырған (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті, 2025)

Осылайша, цифрландыруды енгізгеннен кейін мемлекеттік сатып алулар ортасында бәсекеге қабілетті рәсімдер үлесінің және жеткізушілердің белсенділігінің артуы байқалады, бұл өтінімдерді беру рәсімдерінің тиімділігі мен ашықтығының артқанын көрсетеді (Tarnay & Barakhova, 2025).

Мемлекеттік сатып алу жүйесінде бәсекелестік деңгейі, бюджет қаражатын пайдаланудың ашықтығы мен тиімділігі бойынша ерекшеленетін рәсімдердің алуан түрлері қолданылады. Олардың динамикасын талдау сатып алу жүйесінің даму тенденцияларын анықтауға, сондай-ақ реформалар мен цифрландырудың сатып алу құрылымы мен нәтижелеріне әсерін бағалауға мүмкіндік береді.

Кесте 4 – Қазақстан Республикасындағы сатып алу түрлерінің цифрландыруға байланысты серпіні

Сатып алу түрі	Цифрландыруға дейін (болжамды үрдістер)	Цифрландырудан кейін (трендтер 2022-2024)	Деректер көзі
1	2	3	4
Конкурстар (tender)	Негізгі әдіс, бірақ шектеулі автоматтандырумен	Конкурстық лоттар үлесінің ~74%-ға дейін өсуі %	(Open Contracting Partnership)
Баға ұсыныстарын сұрату	Шектеулі түрде пайдаланылды	Баға ұсыныстарын сұрату жиілігінің артуы	(Қаржы өнеркәсібі)
Жалғыз өнім берушінің сатып алулары	Елеулі үлес	Цифрлық ережелердің арқасында төмендеу	бәсекелі сатып алу үлестерінің өзгеруімен жанама расталады (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025)

Ескертпе: авторлар құрастырған

4 кестеде сатып алудың бәсекелестік нысандары цифрландырудан кейін күшейгенін, бұл халықаралық ашықтық тәжірибесіне және ШОБ пен жаңа жеткізушілерге қолжетімділікті кеңейтуге сәйкес келетінін көрсетеді (Tarnay & Barakhova, 2025).

2025 жылдан бастап мемлекеттік сатып алулар порталында камералдық бақылау өкілеттіктері енгізілді (жеткізушілерді ҚҚС және басқа параметрлер бойынша тексеру үшін МКК АЖ-мен интеграция), бұл тендерлік өтінімдерді ұсыну және келісімшарттарды орындау сатысында бақылауды күшейтеді (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025).

Бұл мүмкіндік береді:

- жабдықтаушының салық талаптарына және тіркелгі деректерінің жай-күйіне сәйкестігін автоматты түрде тексеру;
- келісімшарттардың (төлемдердің) орындалуы туралы деректерді сатып алу жоспарларымен салыстыру;
- келісім-шарттар мен есептілік деректеріндегі сәйкессіздіктерді анықтау.

Практикалық әсер жоғарыда баяндалған шаралар негізінде қамтамасыз етеді тәуекелге бағдарланған нақты уақыт режимінде автоматтандырылған тексерулер және кейіннен орындалуын талдау арқылы бұзушылықтардың ықтималдығын бақылау және азайту. (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025)

«Цифрландыруға дейінгі және кейінгі» негізгі үрдістерді талдау нәтижесінде байқалғаны:

- Бәсекеге қабілеттілікті арттыру;
- Бәсекелестік процедуралар арқылы сатып алу үлесі 2021 жылғы ~42%-дан 2024 жылы ~74%-ға дейін өсті.
- Жеткізушілер мен лоттарға өтінімдердің орташа саны өсті, бұл жеке компаниялардың қатысуының артқанын көрсетеді (Tarnay & Barakhova, 2025).

- Әкімшілік сатып алулар үлесінің төмендеуі:
- Қатаң автоматтандыру және процедураларға қойылатын цифрлық талаптар есебінен бір жеткізушіден сатып алу үлесінің төмендеу үрдісі байқалады.
- Камералдық бақылауды интеграциялау:
- Камералдық бақылау құжаттамадағы сәйкессіздіктерді ертерек анықтауға көмектеседі, келісім-шарттарды орындау ережелерін бұзу қаупін азайтады (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025).

2020-2024 жылдарға арналған статистикалық деректерді талдау Қазақстандағы мемлекеттік сатып алу процесін цифрландыру ашықтықты, бәсекеге қабілеттілікті және жеткізушілердің қатысуын жақсартуға әкелгенін көрсетеді. Автоматтандырылған мониторинг пен камералдық бақылау құрамдастарының пайда болуы үздіксіз аудит пен тәуекелдерді басқару мүмкіндіктерін арттырып, сатып алу нәтижелерінің сапасын арттырды (Alibekova & Zhakhmetova, 2023).

Алайда, сатып алу түрлері мен келісімшарттардың орындалуы бойынша жыл сайынғы неғұрлым егжей-тегжейлі статистикаға қажеттілік қалады және оны мемлекеттік сатып алу порталының жеке аналитикалық BI-модулі ретінде қалыптастырған жөн (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025).

ҚР-да мемлекеттік сатып алуды цифрландыру рәсімдерді ауқымды автоматтандыруды, жеткізушілердің қолжетімділігін едәуір кеңейтуді және сатып алу процесінің ашықтығын арттыруды қамтамасыз етті (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі, 2025).

Сатып алу нарығындағы бәсекелестік деңгейінің артуы қатысушылардың бір лотқа ұлғаюымен және сәтсіз конкурстар үлесінің төмендеуімен расталады, бұл бюджет қаражатын пайдалану тиімділігіне оң әсер етеді.

Қорытынды

Осы жүргізілген талдаудың оң салдары: процедураларды автоматтандыру субъективті факторды және адам қателіктерін азайтады, деректер кейінгі талдау және камералдық бақылау үшін қол жетімді, мемлекеттік шығындардың тиімділігін талдау үшін база кеңейуі болып табылады.

Талдау қалған тәуекелдер мен проблемалық аймақтарды анықтайды. Қоғамдық деректер мен аналитикалық көрсеткіштер арасындағы алшақтық. Сатып алу түрлері бойынша ыңғайлы жиынтық статистика жоқ, бұл әр түрлі процедуралардың бәсекелестігі мен үлесін жүйелі талдауды қиындатады (Zhakhmetova & Alibekova, 2025).

2. Процедуралық талаптардың ресми бұзылуы. Цифрландыруға қарамастан, жеткізушілер мен тапсырыс берушілерді сапалы қолдаудың қосымша шараларын талап ететін техникалық немесе құжаттық қателіктерден туындаған өтінімдердің ресми ауытқу жағдайлары сақталады.

3. Баға сұранысы бойынша артықшылық түріндегі құрылымдық қайта құру. Медиа аналитиканың бақылаулары бойынша баға ұсыныстарына сұраныс екі есе өсті, алайда ұсыныстарды ашық салыстыру бойынша конкурстар сирек өткізіледі. Бұл сатып алу әдістерінің тепе-теңдігіне және олардың тиімділігін бағалауға назар аударуды қажет етеді (FINPROM.KZ, 2025).

Бұл факторлар сатып алу рәсімдерін жоспарлау кезеңінде аналитикалық платформаны және операциялық бақылауды күшейту қажеттілігін көрсетеді.

Электрондық жүйенің ашық деректері мемлекеттік органдар мен аудит тарапынан камералдық және бағдарланған бақылау тәуекелін күшейту үшін алғышарттар жасайды, алайда рәсімдердің түрлері бойынша жиынтық статистиканың болмауы тиімділікті толық бағалауды қиындатады.

Мемлекеттік органдар мен аудит тарапынан камералдық бақылауды дамыту үшін тиімділік пен бәсекелестіктің негізгі көрсеткіштеріне байланыстыра отырып, сатып алу түрлері (конкурстар, бағаларды сұрау, тікелей сатып алу) бойынша жиынтық есептер құру және тәуекелдерді автоматтандырылған бағалау және рәсімдердегі ауытқуларды анықтау үшін талдау модульдері мен BI-есептерді дамыту қажет. Сонымен қатар, сатып алу деректерін камералдық және қаржылық бақылаумен интеграциялауды жетілдіру, бұл тексерулердің нәтижелілігін арттырады және жоспарлау кезеңінде де тәуекелдерді болжауға мүмкіндік береді, сондай-ақ рәсімдердің динамикасы мен қатысушылардың үлесін көрсететін жиынтық индикаторларды тұрақты жариялауды және жаңартуды қамтамасыз ету үшін жағдай жасайды.

Бақылаудың цифрлық құралдарының интеграциясы мемлекеттік органдардың талдамалық қабілеттерін дамытумен, ведомствоаралық өзара іс-қимылды күшейтумен және бақылау процесіне тартылған мамандардың біліктілігін арттырумен сүйемелденуі тиіс.

Осылайша, Қазақстанда мемлекеттік сатып алуды цифрландыру рәсімдерді ұйымдастыруда сапалы өзгерістерге, бәсекелестікті кеңейтуге және ашықтықты арттыруға әкелді. Алайда, жүйенің әлеуетін толық пайдалану аналитикалық компонентті одан әрі дамыту, цифрландырумен біріктірілген статистиканың қол жетімділігі және камералдық бақылау шараларын күшейту кезінде ғана мүмкін болады.

Алғыс айту, мүдделер қақтығысы жоқ.

Мақала өз қаражаты есебінен жазылған және авторлардың мүдделер қақтығысы жоқ.

Авторлардың қосқан үлесі.

Жахметова А.К. - зерттеу тұжырымдамасы мен дизайны, зерттеу әдістерін түсіндіру, жұмыс нәтижелерін жинау, талдау және түсіндіру, мәтін жазу, зерттеу материалдарын жалпылау, қолжазба нұсқасын жариялау үшін түпкілікті бекіту;

Шахарова А.Е. - жұмыс нәтижелерін жинау, талдау және түсіндіру, әдеби шолу жүргізу, зерттеу қорытындыларын тұжырымдау;

Vovk Viktoriia - зерттеу материалдарын жалпылау, зерттеу қорытындыларын тұжырымдау.

Әдебиеттер тізімі:

1. Adnene Maali. (2024). Leveraging AI to Transform the Ex-Ante Audits of Government Procurement Contracts. *International Journal of Government Auditing*, 2024(4), 70–74. Retrieved November 24, 2025, from <https://intosaijournal.org>
2. Alibekova, B., & Zhakhmetova, A. (2023). Использование информационных систем в государственном аудите. *Bulletin of the L. N. Gumilyov Eurasian National University. Economic Series*, 2023(1), 339–347. <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-1-339-347>
3. Everton S. Matheus, M., Márcio, C., & Jônata, T. (2025). Detection of fraud in public procurement using data-driven methods: A systematic mapping study. *EPJ Data Science*, 14, Article 52. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-025-00569-3>
4. Full digitalization of public procurement. (2025). Online publication of ALATAU Information Agency LLP. Retrieved October 13, 2025, from Енбекши Қазақ.
5. OECD. (2016). The Korean Public Procurement Service: Innovating for Effectiveness. *OECD Public Governance Reviews*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264249431-en>
6. OECD. (2019). Государственные закупки в Казахстане: Реформирование системы в целях повышения эффективности. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8c22ccf8-ru>
7. OECD. (2024). Strengthening Oversight of the Court of Auditors for Effective Public Procurement in Portugal: Digital Transformation and Data-driven Risk Assessments. *OECD Public Governance Reviews*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/35aeab1e-en>
8. OECD. (2025). Digital Transformation of Public Procurement. Paris: OECD Publishing. Retrieved November 28, 2025, from <https://www.oecd.org>
9. OECD. (2025). Using digital technology to strengthen oversight of public procurement in Portugal: The use of data analytics and machine learning by the Tribunal de Contas. Paris: OECD Publishing. Retrieved November 28, 2025, from <https://www.oecd.org>
10. Tarnay, V., & Bapakhova, A. (2025). How Kazakhstan is combating non-competitive procurement. *Open Contracting Partnership*. Retrieved December 24, 2025, from <https://www.open-contracting.org>
11. Uandykova, M., Mirkassimova, T., Mukhamejanova, G., Yeleukulova, A., Baikhojayev, A., & Astaubayeva, G. (2025). Digital model for monitoring national programs: The Kazakhstan experience. *National Library of Medicine*, 2025(8). <https://doi.org/10.3389/frai.2025.1656329>
12. Vitaliy Ten. (2024). Comparative analysis of public procurement methods of the Republic of Kazakhstan and other countries. *InterEULawEast: Journal for the International and European Law, Economics and Market*

-
- Integrations, 11(1), 101–118. <https://doi.org/10.22598/iele.2024.11.1.5>
13. Zhakhmetova, A., & Alibekova, B. (2025). Effectiveness evaluation of the implementation of state programs in state audit. Bulletin of the L. N. Gumilyov Eurasian National University. Economic Series, 2025(1), 292–305. <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2025-1-292-305>
 14. Алтайбаева, Ж., Бауэр, М., Богданова, Е., Айгужинова, Д., & Тыштыкова, З. (2025). Использование камерального контроля для предотвращения нарушений по государственным закупкам. Вестник Торайгыров университета, 2025(1), 58–71. <https://doi.org/10.48081/QTLE5905>
 15. Изменены правила проведения камерального контроля по госзакупкам. (2025). Информационно-коммуникационная платформа Zakon.kz. Retrieved October 22, 2025, from <https://www.zakon.kz>
 16. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі. (2025). Қазақстан Республикасы мемлекеттік сатып алу веб-порталы. Retrieved December 24, 2025, from <https://satypalu.gov.kz/>
 17. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі. (2025). «Электрондық мемлекеттік сатып алу» автоматтандырылған интеграцияланған ақпараттық жүйесі. Retrieved December 12, 2025, from <https://ecc.kz/project/elektronnye-gosudarstvennye-zakupki>
 18. Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Ішкі мемлекеттік аудит комитеті. (2025). Ұлытаудағы камералдық бақылау: 2025 жылдың тоғыз айының қорытындысы бойынша ашықтық, заңдылық және жауапкершілік. Retrieved October 13, 2025, from Қазақстан Үкіметі.
 19. 2026 — Мемлекеттік сатып алу: 1 қаңтардан бастап елемеге болмайтын жаңа талаптар. (2025). «ХҚЭДО-Қазақстан» цифрлық баспасы. Retrieved December 28, 2025, from <https://e.goszakaz.mcfz.kz/>
 20. Результаты выборочного камерального контроля государственных закупок. (2025). FINPROM.KZ. Retrieved October 13, 2025, from <https://finprom.kz/ru/article/kazhdyj-desyatij-tenge-v-goszakupkah-tratitsya-s-narusheniyami-i-tak-iz-goda-v-god>

A.K. Zhakhmetova*¹, A.Ye. Shakharova¹, V. Vovk²

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

²Stanislaw Staszic State University of Applied Sciences in Piła, Piła, Republic of Poland

Improving cameral control of public procurement in the Republic of Kazakhstan in the context of digitalization

Abstract. Objective – to conduct a comprehensive assessment of the development of cameral control in public procurement in the Republic of Kazakhstan in the context of digitalization, aimed at ensuring transparency and effective management of public resources. Methods – dialectical and system-based approaches, abstract-logical, comparative, and structural-functional analysis, as well as the analysis of regulatory legal acts, state electronic databases, and public procurement reports. Results – positive outcomes and existing limitations of using digital tools for cameral control at the preparation, implementation, and execution stages of public procurement were identified; issues of compliance with tender procedures, data transparency, and prompt monitoring of contract execution through electronic platforms were analyzed; discrepancies between the objectives of improving procurement efficiency and the actual allocation of budgetary funds were revealed; a structural model of digital monitoring and risk identification integrated with public procurement platforms was developed. Conclusions - the analysis demonstrates the significant potential of digital tools to enhance transparency and efficiency in public procurement and emphasizes the need to strengthen interagency coordination, institutional discipline, and analytical support for cameral control at all stages of the procurement process.

Keywords: cameral control, public procurement, digitalization of public procurement, efficiency and transparency of public procurement, key risks in public procurement, effectiveness of cameral control in public procurement, assessment of the impact of digitalization.

Совершенствование камерального контроля государственных закупок Республики Казахстан в контексте цифровизации

Аннотация. Цель – провести комплексную оценку развития камерального контроля государственных закупок в Республике Казахстан в контексте современного процесса цифровизации, направленную на обеспечение прозрачности, подотчетности и эффективного управления государственными ресурсами, а также выявление факторов, влияющих на эффективность закупочной деятельности. Методы – диалектический и системный подходы, абстрактно-логический, сравнительный и структурно-функциональный анализ, анализ нормативно-правовых актов, государственных электронных баз данных и отчетов о государственных закупках, а также использование методов цифрового мониторинга и идентификации рисков для оценки эффективности применения цифровых инструментов камерального контроля. Результаты – выявлены положительные эффекты и существующие ограничения применения цифровых инструментов на этапах подготовки, проведения и исполнения государственных закупок; проанализированы соблюдение тендерных процедур, прозрачность данных и оперативный контроль исполнения договоров через электронные платформы; выявлены несоответствия между целями повышения эффективности закупок и фактическим распределением бюджетных средств; разработана структурная модель цифрового мониторинга и идентификации рисков, интегрированная с государственными платформами закупок, что повышает аналитические возможности и качество контроля. Выводы – цифровые инструменты камерального контроля обладают значительным потенциалом для повышения прозрачности и эффективности государственных закупок; необходимо усиление межведомственной координации, институциональной дисциплины и аналитического сопровождения на всех этапах закупочного процесса для реализации риск-ориентированного подхода.

Ключевые слова: камеральный контроль, государственные закупки, цифровизация государственных закупок, эффективность и прозрачность государственных закупок, основные риски государственных закупок, эффективность камерального контроля государственных закупок, оценка влияния цифровизации

References

1. Adnene Maali. (2024). Leveraging AI to Transform the Ex-Ante Audits of Government Procurement Contracts. *International Journal of Government Auditing*, 2024(4), 70–74. Retrieved November 24, 2025, from <https://intosaijournal.org> [in English].
2. Alibekova, B., & Zhakhmetova, A. (2023). Ispolzovanie informatsionnykh sistem v gosudarstvennom audite [Use of information systems in public audit]. *Bulletin of the L. N. Gumilyov Eurasian National University. Economic Series*, 2023(1), 339–347. <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-1-339-347> [in Russian].
3. Everton S. Matheus, M., Márcio, C., & Jônata, T. (2025). Detection of fraud in public procurement using data-driven methods: A systematic mapping study. *EPJ Data Science*, 14, Article 52. <https://doi.org/10.1140/epjds/s13688-025-00569-3> [in English].
4. Full digitalization of public procurement. (2025). Online publication of ALATAU Information Agency LLP. Retrieved October 13, 2025, from Енбекши Қзақ [in English].
5. OECD. (2016). The Korean Public Procurement Service: Innovating for Effectiveness. *OECD Public Governance Reviews*. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264249431-en> [in English].
6. OECD. (2019). Gosudarstvennye zakupki v Kazakhstane: Reformirovanie sistemy v tselyakh povysheniya effektivnosti [Public procurement in Kazakhstan: Reforming the system to improve efficiency]. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/8c22ccf8-ru> [in Russian].
7. OECD. (2024). Strengthening Oversight of the Court of Auditors for Effective Public Procurement in Portugal:

-
- Digital Transformation and Data-driven Risk Assessments. OECD Public Governance Reviews. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/35aeab1e-en> [in English].
8. OECD. (2025). Digital Transformation of Public Procurement. Paris: OECD Publishing. Retrieved November 28, 2025, from <https://www.oecd.org> [in English].
 9. OECD. (2025). Using digital technology to strengthen oversight of public procurement in Portugal: The use of data analytics and machine learning by the Tribunal de Contas. Paris: OECD Publishing. Retrieved November 28, 2025, from <https://www.oecd.org> [in English].
 10. Tarnay, V., & Bapakhova, A. (2025). How Kazakhstan is combating non-competitive procurement. Open Contracting Partnership. Retrieved December 24, 2025, from <https://www.open-contracting.org> [in English].
 11. Uandykova, M., Mirkassimova, T., Mukhamejanova, G., Yeleukulova, A., Baikhojayev, A., & Astaubayeva, G. (2025). Digital model for monitoring national programs: The Kazakhstan experience. National Library of Medicine, 2025(8). <https://doi.org/10.3389/frai.2025.1656329> [in English].
 12. Vitaliy Ten. (2024). Comparative analysis of public procurement methods of the Republic of Kazakhstan and other countries. InterEULawEast: Journal for the International and European Law, Economics and Market Integrations, 11(1), 101–118. <https://doi.org/10.22598/iele.2024.11.1.5> [in English].
 13. Zhakhmetova, A., & Alibekova, B. (2025). Effectiveness evaluation of the implementation of state programs in state audit. Bulletin of the L. N. Gumilyov Eurasian National University. Economic Series, 2025(1), 292–305. <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2025-1-292-305> [in English].
 14. Altaibayeva, Zh., Bauer, M., Bogdanova, E., Aiguzhinova, D., & Tyshtykova, Z. (2025). Ispolzovanie kameralnogo kontrolya dlya predotvrashcheniya narusheniy po gosudarstvennym zakupkam [Use of desk control to prevent violations in public procurement]. Vestnik Toraygyrov universiteta [Bulletin of Toraighyrov University], 2025(1), 58–71. <https://doi.org/10.48081/QTLE5905> [in Russian].
 15. Izmeneny pravila provedeniya kameralnogo kontrolya po goszakupkam [The rules for conducting desk control of public procurement have been changed]. (2025). Informatsionno-kommunikatsionnaya platforma Zakon.kz [Information and communication platform Zakon.kz]. Retrieved October 22, 2025, from <https://www.zakon.kz> [in Russian].
 16. Qazaqstan Respublikasy Qarzhy ministrliги [Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan]. (2025). Qazaqstan Respublikasy memlekettik satyp alu veb-portaly [Public procurement web portal of the Republic of Kazakhstan]. Retrieved December 24, 2025, from <https://satypalu.gov.kz/> [in Kazakh].
 17. Qazaqstan Respublikasy Qarzhy ministrliги [Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan]. (2025). «Elektrondyq memlekettik satyp alu» avtomattandyrylgan integratsiyalangan aqparattyq zhuyesi [Automated integrated information system “Electronic public procurement”]. Retrieved December 12, 2025, from <https://ecc.kz/project/elektronnye-gosudarstvennye-zakupki> [in Kazakh].
 18. Qazaqstan Respublikasy Qarzhy ministriginin Ishki memlekettik audit komiteti [Internal State Audit Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan]. (2025). Ulytaudagy kameraldyq baqylau: 2025 zhyldyn togyz aynyn qorytyndysy boyynsha ashyqtyq, zandylyq zhane zhauapkershilik [Desk control in Ulytau: transparency, legality and responsibility based on the results of nine months of 2025]. Retrieved October 13, 2025, from Qazaqstan Ukimeti [Government of Kazakhstan] [in Kazakh].
 19. 2026 — Memlekettik satyp alu: 1 qantardan bastap elemeuge bolmaityn zhana talaptar [2026 — Public procurement: new requirements that cannot be ignored from January 1]. (2025). «HQEDO-Qazaqstan» tsifrlыq baspasy [“HQEDO-Kazakhstan” digital publishing house]. Retrieved December 28, 2025, from <https://e.goszakaz.mcf.kz/> [in Kazakh].
 20. Rezultaty vyborochnogo kameralnogo kontrolya gosudarstvennykh zakupok [Results of selective desk control of public procurement]. (2025). FINPROM.KZ. Retrieved October 13, 2025, from <https://finprom.kz/ru/article/kazhdyj-desyatyy-tenge-v-goszakupkah-tratitsya-s-narusheniyami-i-tak-iz-goda-v-god> [in Russian].

Авторлар туралы мәлімет

Жахметова А.К. – хат-хабар авторы, Мемлекеттік аудит» БББ PhD-докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев к-сі, 2, 010008, Астана, Қазақстан

Шахарова А.Е. – э.ғ.к., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтбаев к-сі, 2, 010008, Астана, Қазақстан

Вовк В.Н. – PhD, шетелдік ғылыми кеңесші, қауымдастырылған профессор, экономика факультетінің адъюнкты, Станислав Сташиц атындағы қолданбалы ғылымдар академиясы, Podchorążych к-сі, 10, 64-920, Пила, Польша Республикасы

Жахметова А.К. – автор для корреспонденции, PhD-докторант ОП «Государственный аудит», Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 010008, Астана, Казахстан

Шахарова А.Е. - доктор PhD, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева, 2, 010008, Астана, Казахстан

Вовк В.Н. – PhD, зарубежный научный консультант, ассоциированный профессор, адъюнкт экономического факультета, Академия прикладных наук имени Станислава Сташича (Stanislaw Staszic State University of Applied Sciences in Piła), ул. Podchorążych, 10, 64-920, Пила, Республика Польша

Zhakhmetova A.K. – corresponding author, doctoral student, State Audit EP, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, 010008, Astana, Kazakhstan

Shakharova A.Ye. – Candidate of Economic Sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., 2, 010008, Astana, Kazakhstan

Vovk V.N. – PhD, foreign scientific consultant, Associate Professor, Faculty of Economics, Stanislaw Staszic State University of Applied Sciences in Piła, ul. Podchorążych, 10, 64-920, Piła, Republic of Poland

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4>).